

Kulturowo-performatywne podejście do nauczania języka na przykładzie języka amharskiego

Laura Łykowska

Współczesne szkoły nauczania języka oferują szeroki wachlarz metod, które mają na celu przekazanie uczniom równie szerokiego zakresu umiejętności. Uczący się chcieliby czytać teksty literackie i prasowe, słuchać wiadomości telewizyjnych i radiowych, i, rzecz jasna, wykorzystywać dany język w sytuacjach i komunikacji codziennej: w sklepie, restauracji czy na lotnisku. Do innego rodzaju sytuacji komunikacyjnych zaliczyłabym rozmowy w podróży, przy ognisku czy w trakcie obrzędów świątecznych – rozmowy często nacechowane emocjonalnie. W takich sytuacjach możemy zasygnalizować rozmówcy, że znamy nie tylko jego język, ale też inne elementy kultury, jak piosenki czy wiersze. Tego rodzaju komunikacja może wyzwolić w rozmówcy chęć dalszej rozmowy, uwiarygodnić naszą znajomość języka wobec jego rodzimego użytkownika i wzbudzić w nim zaufanie do nas jako miłośników jego kultury. Tego rodzaju komunikacja kulturowo-emocjonalna wymaga od nauczyciela odpowiedniego przygotowania i podejścia, skoncentrowania się na kulturowej wartości i takiejż zawartości nauczanych tekstów.

Podejście kulturowe wyrasta z metody CBI (Content-Based Instruction), której meritum stanowi nauczanie języka „*organized around the content or information that students will acquire, rather than a linguistic or other type of syllabus*” (Richards, Rodgers 2001: 204). W nauczaniu języka skoncentrowanym na treści zachęca się do demonstrowania, imitacji, mimiki, używania obiektów, obrazków i prezentacji audiowizualnych. Na tym też bazuje metoda kulturowa, którą nazywam metodą kulturowo-performatywną. Element performansu został włączony na podstawie poglądu o performatywnym charakterze kultury¹ jako wyniku interakcji społecznych. Prezentacja

¹ Do grupy teoretyków studiów performatywnych wyznających pogląd o performatywnym charakterze kultury zaliczyć można Victora Turnera,

wana metoda łączy oba oblicza zjawiska performatywności: teatralny – odgrywanie, działanie, i językowy – mówienie sprawcze². Performatywne postrzeganie kultury zakłada, że studenci stają się aktorami społecznymi: „*Culture does not act surreptitiously behind actors back*” (Latour 2005: 175), stąd uczenie się języka, wytworu kultury, poprzez opanowywanie tekstów kulturowych powinno mieć charakter interaktywny lub choćby aktywny – pomijając rzecz jasna akt otwierania ust i wytwarzania fali dźwiękowej w pozycji siedzącej w sali wykładowej. Proponowana metoda wykorzystuje teksty będące produktem danej kultury, głównie literackie, oraz takie środki komunikacji składające się na performans, jak mimika, ruch ciała i obraz. Dodatkowym elementem może być utrwalenie całości za pomocą współczesnych środków multimedialnych.

Metoda kulturowo-performatywna zalecana jest w nauczaniu osób, dla których język będzie narzędziem komunikacji kulturowej, a więc dla obserwatorów i badaczy kultury, uczestników danej kultury, a także po prostu dla osób zainteresowanych performatywnym charakterem języka. W przypadku badania kultur afrykańskich, ekspresyjnych, posługujących się wieloma różnorodnymi środkami i technikami grupowej i indywidualnej ekspresji, a także charakteryzujących się wysokim poziomem emocjonalności, performatywne nauczanie języka zdaje się być wyjątkowo szczęśliwym doбором metody nauczania. Performatywne jest wspólne, chóralne odczytywanie alfabetu czy sylabariusza przez studentów, zgodne z tradycyjną etiopską metodą nauczania go. Performansem jest odczytanie fragmentu Ewangelii w języku amharskim podczas Wigilii czy gra w etiopską grę przy użyciu amharskich zwrotów i poleceń. Wygłoszenie słowa w odpowiednim kontekście sytuacyjnym jest aktem performatywnym i sprawczym. Słowo zyskuje walor kulturowy, a będąc wygłaszane i przedstawiane – uwiarygodnia znajomość języka, wręcz czyni ją faktem.

Bruno Latoura oraz Richarda Schechnera.

² Por. Domańska (2007).

Podejście kulturowo-performatywne zakłada, że:

1. student znający już podstawowe struktury i słownictwo danego języka przyswaja go w dalszej fazie skuteczniej, kiedy interesuje go treść wyrażana w komunikacie oraz sposób jej wyrażania;
2. nauczanie kulturowo-performatywne zaznajamia studenta z kulturą skoncentrowaną wokół nauczanego języka, co pomaga mu pełniej zrozumieć (zaakceptować) tę kulturę;
3. przedstawienie nauczanego tekstu w formie performansu (zaśpiewanie piosenki, recytacja wiersza, odegranie scenki) inspirowuje studenta do własnej interpretacji elementów nauczanej kultury;
4. utrwalenie nauczanego tekstu na nośniku multimedialnym dodatkowo aktywizuje studenta, wykorzystując jego umiejętności lub zachęcając do poszerzenia dotychczasowych o nowe;
5. student chce poznać kulturę, w której funkcjonuje dany język³.

W metodzie kulturowo-performatywnej, tak jak w CBI, pewne teksty mogą być bardziej efektywne w nauczaniu języka od innych. Na ogół są to teksty związane ze specyficznymi zainteresowaniami studenta, jeśli jednak rzecz dotyczy grupy kulturoznawczej, można założyć, że wszyscy studenci interesować się będą tekstami do muzyki pop, tekstami pochodzącymi z mediów czy reklam lub po prostu współczesną literaturą piękną. Zaznaczyć tu trzeba, że metodzie kulturowo-performatywnej przyświeca nie jeden, a dwa cele – nauka języka i zapoznanie się z kulturą, w której ten język funkcjonuje, będąc jej integralnym elementem. Nie jest więc najważniejsza lista słów czy wykorzystywanych konstrukcji językowych, bo na drugiej szali spoczywa wartość, jaką jest język żywy, zmienny i niepokorny, często zindywidualizowany i metaforyczny, „dla wtajemniczonych”, a przy tym – odegrany. Dlatego do najlepszych tekstów zaliczyłabym teksty hitów muzyki pop, poezji – również awangardowej, scenek reklamowych czy scenek pochodzących z dramatów i bajek rozpis-

³ Idea podejścia kulturowo-performatywnego powstała w ramach nauki języka na studiach orientalistycznych, które obejmują naukę języka, literatury, sztuki, religii i historii danego regionu.

nych na role – teksty pobudzające wyobraźnię. Tego rodzaju teksty z pewnością zawierają słownictwo kulturowe, a przy tym wykorzystują żywy język dialogowy lub potoczny. Mogą to też być teksty związane ze świętami religijnymi, pochodzące ze świętych ksiąg przynależnych danej kulturze. Porównanie do jasełek wystawianych w języku angielskim czy francuskim przez dzieci i młodzież uczącą się tego języka nie jest tu bezzasadne, jako że przedstawienie, performans, skłaniania wykonawców do odegrania swoich ról w języku obcym. Różnica polega na tym, że jasełka są elementem stosunkowo uniwersalnym, rodzajem *universalium* kulturowego, zrozumiałym dla wielu kultur i wielu języków, natomiast przedstawienie kulturowe, o którym mowa, dotyczy produkcji specyficznej dla danej kultury. Dlatego dodatkową wartością proponowanych tekstów może być ich wartość kulturowa – hity z list przebojów, lecz głównie te, które wnoszą coś istotnego do naszej wiedzy o świecie, o którym się uczymy – o obecnej sytuacji społeczno-politycznej, wydarzeniach kulturalnych czy świętach państwowych (śpiewanie hymnu) i religijnych. A jako że każda kultura oferuje jakiś oryginalny gatunek literacko-performatywny, specyfika tekstu zależy od kręgu kulturowego.

Projekty roku akademickiego 2008/2009

Podejście kulturowe zastosowałam w nauczaniu języka dopiero wobec studentów od trzech lat uczących się języka amharskiego, w roku akademickim 2008/2009.⁴ Po trzech latach studiów kilkoro ze studentów odwiedziło Etiopię w czasie wakacji, a ich zainteresowania oraz projekty prac magisterskich dotyczyły między innymi muzyki popularnej w Etiopii. Postanowiliśmy więc zapisać, przetłumaczyć i nagrać własną wersję znanej etiopskiej piosenki *Lambadina*, śpiewanej przez Teddy’ego Afro, oraz wiersze Solomona Deressa. Do nauczania i wykonania tekstów dodany został element wizualny,

⁴ W roku akademickim 2009/10 studenci już na pierwszym roku studiów, po zaledwie półrocznej nauce języka, wykazują zainteresowanie publicznym wygłaszaniem treści kulturowych w nauczonym języku - nawet bez zrozumienia struktur i poszczególnych słów. Jednak grupa z roku 2008/9 nie była tak bardzo zorientowana na performans.

obrazujący treści kulturowe. W ten sposób powstały dwa klipy: *Lambadina* i *Wiersze*. Studenci przedstawiają piosenki autorów i piosenkarzy, np. etiopskich, znanych i lubianych wykonawców, idoli i intelektualistów, którzy stanowią istotę danej kultury, a jednocześnie prezentują najwyższy poziom w danej dziedzinie w danym okresie.

***Lambadina* Teddy’ego Afro**

lambadina honishillet
l’ayne, l’ayne mebrat
‘Jesteś lampą,
światłem dla moich oczu’

Piosenka *Lambadina* (Lampa) znalazła się na trzecim albumie Teddy’ego Afro, *Yasteseryal* (2005). Teddy Afro to jeden z najbardziej znanych piosenkarzy etiopskich. Porównuje się go m.in. do Boba Marleya, poeci dedykują mu swoje tomiki⁵, a jego teksty uznaje się za zaangażowane politycznie. Na przykład klip do tytułowej piosenki z albumu *Yasteseryal* (Pojednanie) przedstawia dzieje polityczne Etiopii od momentu obalenia cesarza Hajle Syllasje w 1974 aż do upadku reżimu Mengistu w 1991 roku, będąc, zdaniem Etiopczyków, apoteozą czasów cesarskich. Takie traktowanie rozrywki doprowadziło w roku 2005 do wycofania kilku piosenek Teddy’ego Afro z publicznego odtwarzania w radio etiopskim.

⁵ Na przykład: *Tedi Afro aymotəm*, Abayneh Zewdu Shay.

Fot. 1. Teddy Afro na okładce tomu poezji Anayneh Zewdu Shay
‘Teddy Afro wiecznie żywy!’

W roku 2007 piosenkarz został aresztowany pod zarzutem spowodowania w Addis Abebie śmiertelnego wypadku samochodowego, jednak w oczach opinii publicznej była to forma szykanowania niewygodnego dla rządu idola. Przygotowanie przez studentów piosenki tego właśnie twórcy etiopskiej popkultury zyskało więc dodatkowy wymiar – kulturowego zaangażowania w bieżące sprawy Etiopii. Klip prezentujący piosenkę powstał ze zdjęć neutralnych, wykonanych przez studentów i wykładowców afrykanistyki podczas ich prywatnych i naukowych wypraw do Etiopii. Zdjęcia prezentują środki transportu, jakimi poruszamy się po Etiopii, przyrodę, miasta, a także społeczeństwo etiopskie postrzegane okiem afrykanisty. Na końcowych zdjęciach widać Uniwersytet w Mekelle, z którym Katedra Języków i Kultur Afryki podpisała dwuletnią umowę o wzajemnej współpracy w roku 2008. Można więc powiedzieć, że klip przed-

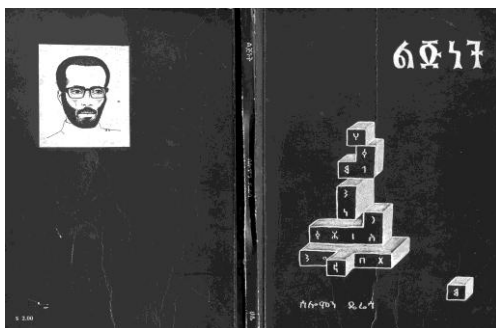
stawia krótkie podsumowanie studiów afrykanistycznych na kierunku etiopistycznym. Klip powstał w maju 2009. W sierpniu 2009 roku Teddy Afro został zwolniony z więzienia.

Poezja Solomona Deressa

I am happy with your Amharic reading

Kolejny projekt multimedialny był rezultatem zadania polegającego na pamięciowym opanowaniu niewielkiej formy poetyckiej w języku amharskim. Studenci otrzymali to zadanie już na drugim roku studiów i wywiązali się z niego bardzo dobrze⁶ – wszyscy opanowali wiersze na pamięć i ze zrozumieniem, a po kolejnych dwóch latach nauki wciąż je pamiętali.

W projekcie zaprezentowano dwa wiersze jednego z najbardziej znanych poetów etiopskich Solomona Deressa⁷: *Neger* (Rzecz) i *Belzebu* (Belzebub) z tomu *Lijinnet* (Dzieciństwo) (Deressa 1970).

Rys. 2. Okładka tomu poezji *Lijinnet* z podobizną poety

⁶ W odróżnieniu od podobnego zadania z trzeciego roku studiów, kiedy to nie wszystkim studentom udało się opanować na pamięć nieco dłuższy etiopski wiersz.

⁷ Wywiad z poetą został zamieszczony w internecie:

<http://www.youtube.com/watch?v=ak1z5Fgj7Ls&feature=related>,

<http://www.youtube.com/watch?v=0tiexuupH7w&feature=related>,

<http://www.youtube.com/watch?v=klYJSMjKrLU&feature=related>.

Wiersze poruszają głównie problematykę natury ludzkiej – słabej, zagubionej, uciekającej od Boga, i natury boskiej – wszechmocnej i diabolicznej, dlatego też klip został skomponowany ze zdjęć prezentujących głównie kościoły i meczety Etiopii. Projekt prezentacji poezji lingwistycznej Solomona Deressa, awangardowego autora i artysty, stał się jednocześnie zaczątkiem bardziej świadomej pracy ze studentami nad poezją Solomona Deressa na piątym roku studiów.

Podsumowanie

Kulturowo-performatywna metoda nauczania języka zakłada:

1. znajomość podstawowych struktur i słownictwa języka;
2. zainteresowanie studentów sferą kultury danego języka;

a na celu ma:

1. praktyczne/doświadczalne zapoznanie studenta z kulturą, której ów język jest elementem;
2. automatyzację poznanych dotąd elementów języka;
3. aktywizację pozajęzykowych środków wyrazu (ciało – taniec, mimika, itp.);
4. wizualizację;
5. stworzenie narzędzia do nawiązania kontaktu w danym kręgu kulturowym;
6. inspirację do dalszych poszukiwań językowo-kulturowych.

Metoda performatywno-kulturowa zakłada znajomość języka danej kultury, jednak moje doświadczenie wskazuje, że studenci nie przywiązują do znaczenia tekstów wagi większej niż do samego aktu ich przedstawienia. Można wręcz zaryzykować stwierdzenie, że szczegółowa analiza znaczenia ma tu rolę drugorzędną, liczy się bowiem umiejętność wypowiedzenia w danym języku tekstu istotnego dla danej kultury. „Przedstawialność” tekstu jest ważniejsza niż znaczenie słów.⁸

⁸ Zdarza się, że studenci przedstawiający wyuczone teksty wykazują się ignorancją przy rutynowym sprawdzeniu znajomości znaczenia i twierdzą,

Na bazie studenckich wygłoszeń (performansów) powstały klipy stanowiące interpretację tekstów, ich multimedialne rozszerzenie i uzupełnienie.⁹ Klipy, eksperymentalnie zamieszczone w serwisie YouTube, stały się dostępne szerokiej publiczności¹⁰

Efektom były pozytywne recenzje, a także nawiązanie kontaktów z Etiopczykami zainteresowanymi zaprezentowanymi tematami, między innymi ze studentami literatury Uniwersytetu w Addis Abebie. Jeden z nich napisał: „*I am happy with your amharic reading. (...) I am happy if you are interested with such thing. (...) I will show you some other poems (...)*”. Mimo wirtualnego charakteru spotkania „przy ognisku” kontakt został nawiązany. Studenci opanowali wiersz, przedstawili go i zostali docenieni. Przy okazji nauczyli się nowych słówek i zwrotów, a także spojrzeli bardziej empirycznie na piosenkę i wiersz jako wytwory kultury etiopskiej, zgłębiając wiedzę o ich autorach i wykonawcach. Wykorzystywali też nabyte umiejętności podczas kolejnych wypraw do Etiopii i kontaktów z jej mieszkańcami, zbierając nowe doświadczenia. Mam też wrażenie, że cały eksperyment zainspirował studentów w ich prywatnych działaniach, przede mną natomiast „położył” listę tematów, które czekają na swój performans.

że ani nie przeszkadza im to odczuwać zadowolenia z wykonanego zadania, ani nie odbiera satysfakcji z postępów w studiach.

⁹ W dotychczasowych produkcjach dźwięk został nagrany dzięki uprzejmości studia nagrań Radio Roxy FM (Natalia Ossowska&Friends). Projekt multimedialny wykonany został metodą chałupniczą na prywatnym sprzęcie Mac przy użyciu programu iMovie.

¹⁰ Solomon Deressa: <http://www.youtube.com/watch?v=UMC8QzZQNsm>
Lambadina: <http://www.youtube.com/watch?v=s153uWH6CkY>

Bibliografia

- Abayneh Zewdu Shay. (brw). *Tedi Afro aymotam*, Addis Ababa: Mery Language Center & Publishing P.L.C.
- Deressa, Solomon. 1970. *Lijinnet*, Addis Ababa: Hallé Books.
- Domańska, Ewa. 2007. "Zwrot performatywny we współczesnej humanistyce", w: *Teksty drugie*, IBL PAN, 5, 48-61.
- Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*, Oxford University Press.
- Richards, Jack C. i Rodgers, Theodore S. 2001. *Approaches and Methods in Language Teaching*, Cambridge University Press.
- Teddy Afro, Yasteseryal. 2005. Nahom Records.